

paszkodnod és beilleszkedned. Nincs kész világ, hiszen éppen az a lényeges, hogy neked kell az új világot is csinálnod, a fogaddal, körmökkel, ve-rejtékkeddel, véreddel, gyalázattal, dicsőségeddel.”

Ez esetben a hős fogalmazta meg a regény egyik lényeges gondolatát. De gyakoribb az az eset, amikor nem közvetlenül, hanem áttételesen, különböző kontraszt hatások révén a cselekmény mögül vibrál elő a gondolat. Csak Gyula tudatosan él ezzel a lehetőséggel. Tulajdonképpen a regény minden szituációja, minden figurája hordoz ilyen többletet. Ebben a vonatkozásban említem meg a hős és Relli alakját. Relli önmagát mindig feltaláló, mindenkor igazodni, helyezkedni tudó, gátlástalan úriú, akit műveltsége, öröklött s beidegződött sima modora az akadályokon könnyedén átszeli. Látszólag együtt mozog a pályájuk: egyformán vegetálnak és sodródnak. Csakhogy Rellinek ez természetes közege, megfelelő

kiégett egyéniségének, cinizmusának. Amannak viszont idegen ez a világ, és céltalanságában is van valami céltudatosság: megőrzi a lélek szuverenitását, sőt tovább építi önmagát. Mégis egy ideig a hősnek impcnálni tud Relli. Vele szemben kisebbségi érzése van: engedelmeskedik neki, mert úgy érzi, hogy amaz behozhatatlan előnnyel rendelkezik. Ugyanakkor a két figura kontrasztja mást bizonyít. Relli látszólagos többlete ellenére is végleg elbukik, a hős pedig — akiben potenciálisan több van — nem, mert a mélyről jövők: „olyan energiákat és tetteket csiholnak magukból, amilyenekre a kipárnázott társadalmi helyzetű emberek sohasem képesek”. Elestettség, furcsasága, látszólagos züllöttsége, kitartottsága ellenére is ez ad tartást, álióképességet az *Ember a kövön* hősének, és ezzel a többlettel válik figyelemre méltó rokonszenves figurává. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

KRAJKÓ ANDRÁS

RÁKOSY GERGELY: AZ ÓRIÁSTÖK

A pingvineknek irdatlanul furcsa lehet az emberi járás. Csapatba verődve ezért szemlélik értetlenül: hogyan tud biztonságosan lépkedni, aki nem dülöngél. Gyanakvásuk oszthatatlan, fejüket is ingatva mondogatják, hogy ebből előbb-utóbb baj lesz. S ha vannak nagy szatirikus népi mesemondóik, akkor alighanem sokat példálózna ezzel a tökéletlen emberi viselkedéssel, Gulliver-jük eljut a minden ízében torz birodalomba, ahol zajosan furcsa élőlények ahelyett, hogy tojásokat raknának a tengerpart jegére, társadalmat játszanak.

Valahogy így néznek ránk Rákósy Gergely szatirikus hősei a címadó kisregényből, kialakítva a maguk össznépi gyanakvását, amelynek célpontja minden lehet, ami emberi szemmel nézvést hibátlannak látszik. S valahogy úgy nézünk mi is vissza rájuk, ahogy az első sarkutazók a pingvinekre, mert úgy véljük, tökéletes emberi önmagunk torz tükörképe ez a mozgás. Talán jogosan is, hiszen a történelem már eldöntötte, melyik a biztonságosabb.

Az *óriástök* nagy tanmese — akkor is az, ha — s ezt nem lenne szerencsés hibául felírni —, az ellenállhatatlan, néha bugyborékoló nevetés, ami Új Írás-beli megjelenésekor kitört belőlünk, ironikus mosollyá szelídült. Mert

— idővel ez is kiderülhet — nem az anekdoták biztosítják ennek a regénynek hosszú életét, nem a szójátékok, a poének, hanem a szimbólum: az óriástök. Az tanulságos jelkép marad kongó ürességével minden nemzedék számára, amelyik hajlamos lenne arra, hogy eszméjének átgondolásakor megelégedjen a frázisokkal, hitét sablonokhoz szabja.

A regény szatirikus élet csak az csorbítja indokolatlanul, hogy a végét az író, mintegy elfelejtve a mű ökonómiaja szabta törvényeket, a történelmileg valóban bekövetkezett, de korántsem deus ex machina-szerű változásoknak megfelelően happy endesíti. Az *óriástök*-nek egyébként is azok voltak a gyengébb részletei, ahol Rákósy valamiféle számomra érthetetlen oknál fogva a szatirikus regényt „életszagúbbá” akarta tenni: ettől lesz időnként olyan túlzásfúfolt az írás, hogy a valóban szatírára érdemes túlzásokat nem lehet észrevenni a burjánzó életanyagtól.

Úgy tűnik, hogy sokkal biztosabban lehetne időálló véleményt mondani a személyi kultusz éveinek, a nagy útmutatók, magyarázkodások, ugrógerék, gumipitypangok korának eredeti karikatúrájáról, ha Rákósy Gergely maga előtt is tisztázta volna, hogy mit akar: elmondani, ami fáj, vagy elmesélni, ami fáj. S ellentétben a kötet fülszövegé-

nek záró soraival — úgy hiszem — ezt az utóbbit választotta. Felépítette az ötvenes évek Liliputiját, úgy, ahogy maga látta, nem tévesztve szem elől egyetlen kikarikózásra érdemes emléket sem. A jelen idejű fáj-t meghagyta a kisebb lélegzetű s igényű novelláknak. Amelyeknek némelyike — *Általában hallgatunk, Csak egy csap* — lényegében egy-egy felduzzasztott, anekdotizált glossza.

Alkati tulajdonsága ez: ismerni a nevetés minden tulajdonságát, de szívesebben választja a szelidebbet. Szánakozik a negatív hősökön, megmenti a neveltségesség látszatától is a pozitívokat. Tudja, hogy a nevetés gyógyít is, nem csak öl. (Más kérdés, hogy az igazi szatíra azáltal tud gyógyítani, hogy előbb öl!) Megelégszik azzal, hogy kifigurázza Hásztfettert, de — a parancsra tettem tragikus hőseivel kíméletlenebbül bánnak néha el — föl is menti lényegében. Mégpedig úgy, hogy purgatóriumul kiszab neki a balul sikerült ünnepe után egy félórás szenvedést.

Egy nagy ötlet regénye *Az óriástök*. Olyané, amely jelentős írásműgészségét előlegezheti, de egymagában nem tud megtölteni egy kisregényt, s így aztán abban eluralkodik az anekdota, ha kell, ha nem. Részleteiben is nyugodtan nevezhető tehát tanmesének,

olyannak, aminek a végén még ott a tanulság is. A szatíra azonban félbe-maradt.

A kötetben olvasható további hét novella ezt a képet teszi teljessé. Van itt — ahogy már említettem — mesévé kerékített glossza, amelyben szó esik arról, hogy csapat nem lehet állami üzletben kapni, vagy éppen a boltjainkban szokássá vált protekciózásról. Ezek közül tulajdonképpen két olyan novellát érdemes kiemelni, amelyek már Rákossy Gergely további írói fejlődésének irányát jelzik: s ez a *Kutya egy dolog* meg *A látcsó*. Ezek vannak olyan félelmetesek, mint a könyv borítójáról ránk tekintő szemek, felénk nyúló kezek. Ezekben érezhető meg igazán, hogy mi a fájó, amit az egész könyv írója el akart mondani.

Ne térjünk el az ő módszerétől, álljon itt a tanulság. Sarah Kirsch német költőnő szatirikus versében nyilatkoztatja ki álmélkodva a százlábú: szörnyen nehéz lehet két lábon járni! S mindezt csak azért lehet idézni, mert Rákossy Gergely új kötetének hősei is — sikeresen vagy sikertelenül — úgy botladozzák végig útjukat, hogy bebizonyosodjon: nehéz ugyan, de az ember számára ez az egyedüli lehetőség. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

VERESS MIKLÓS

ÍRÓAVATÁS

KERESZTES ÁGNES: HALÁLOD ELLEN

Ötciklusos kötete egy proletár környezetben tipródó feltörekvő értelmiségi köznapjainak szűkszavú híradása. Környezetének szociográfiai érvényű megjelenítése különbözteti a hazai tényközlő líra mestereitől. Ez a sajátosság határozza meg képi eszköztárát, szintaxisát. Nem a képek és tárgyak, nem a látvány és látomás megigéztette, hanem a történésfolyamatokból előugró következményeké. „Írói programom meghatározását nehezíti, hogy tudatosan húzok a leírt sorokból, de ösztönösen írok” — mondja Új Írásbeli nyilatkozatában (1969. aug.). A recenzens viszont igazolhatja, hogy a puritán nyilatkozatért hiánytalanul helytáll a kötet. Mindig a kor, a civilizált ember szintjén közli magát. Verszárásai a csattanó vagy az elharapott szó telitalálatai. Mikrotémái, mint a több százas nagyítású bogarak, látomáshittelt kapnak. A tagolás módja, sor-

rendje teremti (csak néha ezoterikus) mondandói fölé a többlet boltozatát. A nemzedékében egyeduralkodóvá lett szabad vagy prózaverssel ellentétben, zömmel kötött formákkal és rímekkel dolgozik. Rezignáció és bele nem törődés egységét majdnem geometrikusan rendezzi versszerkezetekké. Föltehetőleg tudatosan lázadt az apokaliptikus méretű szóhömpölygetés ellen, amikor elhárította az esztétizáló, ismert versképező módozatokat, a magáét állítva helyükbe. A kötete kétharmadán uralkodó ihletforma a köznyelvi stílusrétegekből kiemelt szókinccsel, új tónusú epigrammatikus formákat próbál ki, elsősorban a tartalmi jegyeket hangsúlyozva.

Amikor konvencionális témát és versformát választ, a hangzásközeggel is hatni kíván; hiszen a mosogató cseledek élete híjával volt az artistikumnak, legjobb tehát az ismert, de időt-